

Др МИЛИЦА КОСТИЋ

МЈЕСТО И УЛОГА САМОСТАЛНИХ НАУЧНИХ ИНСТИТУТА

Општи прилаз

Развоју науке и њеној примјени свуда у свијету, па и у нас, придаје се на садашњој развојној етапи огроман значај. Степен развијености науке један је од основних критеријума развијености сваког друштва.

Крупне промјене у многим областима живота и рада биле су последица промјена које су настале под утицајем научно-техничког прогреса, посебно пораста нивоа знања. Развој последњих неколико година доводи до најснажнијих промјена, повезивања науке и производње, органског уклапања научних истраживања у производни процес. Научно-технолошки прогрес представља најдинамичнији фактор развоја, а наука основни чинилац од кога зависи даљи развој привреде и друштва. Са правом се може рећи да научноистраживачки рад, и наука у цјелини, представља основну производну снагу друштва.

Значај и размјере научноистраживачког рада посебно су истакнути у привредно-недовољно развијеним срединама, гдје област науке, поред општих, заједничких обиљежја и улоге за било коју средину, има и посебну: да помогне у отклањању ниског степена привредног и друштвеног развоја.

Постојећи ниво развоја научноистраживачког рада у Црној Гори, и поред значајних резултата, још увијек је релативно низак. Због немања традиције (јер се научноистраживачки рад, као институционализован систем, почео развијати тек у послеријатном периоду, нарочито последњих десет година), као и због материјалних претпоставки, развој научноистраживачког рада био је екстензиван.

Научноистраживачки рад у цјелини, нарочито онај који се организује у самосталним научним институтима, има значајно мјесто и улогу у укупном друштвеном развоју Републике.

*Основни носиоци научноистраживачког рада
и њихова програмска усмјереност*

Основни научноистраживачки рад у Републици везује се за самосталне научне институте, а затим за факултете и друге институте.

Најзначајнији су носиоци научноистраживачке дјелатности научни институти који обједињавају значајан научни потенцијал и реализују највећи број научних тема и пројеката.

Постојећу мрежу научних установа чини пет института¹ који функционишу у саставу четири научне области. То су: Пољопривредни институт у Титограду (биотехничке науке); Институт за биолошка и медицинска истраживања у Титограду (природно-математичке науке); Историјски институт и Институт за друштвено-економска истраживања у Титограду (друштвене науке) и Институт за техничка истраживања у Титограду (техничке науке).²

Поједини научни институти основани су у различитим периодима³ и нијесу једнако организовани.⁴

Научноистраживачки рад, као друштвено организован и институционализован систем у Црној Гори, почео се развијати тек у условима послјератне социјалистичке изградње, нарочито после 1965. године када је основано неколико научних института и ојачан научни потенцијал Републике.

¹ Научни институти испуњавају услове из Закона о научним дјелатностима СРЦГ („Сл. лист СРЦГ“, бр. 40/77) и уписани су у Регистар научних институција код Републичког секретаријата за образовање, културу и науку.

² Недавно је основан Институт за поморство и туризам у Котору, који нема критичну масу научних радника, па нема третман научног института. Институт за математику и физику и Институт за стране језике имају, као основну, наставну дјелатност, која се финансира из средстава Републичке самоуправне интересне заједнице усмјереног образовања.

Институт за медицинска истраживања је у оснивању.

³ Прва научна установа у Црној Гори основана је 1937. године. То је била Станица за јужне културе у Бару. Пољопривредни институт основан је 1946, Историјски институт 1948, Институт за биолошка и медицинска истраживања 1968, Институт за друштвено-економска истраживања (ИДЕИ) 1964. и Институт за техничка истраживања (ИТИ) 1969. године.

⁴ Сви научни институти (изузев Историјског и Института за друштвено-економска истраживања) имају више завода. У склопу Пољопривредног института раде заводи: за агро-економска проучавања, за проучавање земљишта, за ратарство, за виноградарство и воћарство, за сточарство, за заштиту биља, за ветеринарство, за воћарство у Бијелом Пољу, за суптропске културе и заштиту од загађивања у Бару. Институт за био-медицинска истраживања има два завода: Завод за биологију мора — Котор и Биолошки завод — Титоград. У Институту за техничка истраживања функционишу заводи за електротехнику, машинство, заштиту на раду, рударство и геологију, технологију, економику, хемију и металургију и грађевинарство.

Институт за друштвено-економска истраживања у ствари је ООУР Економског факултета, а Институт за техничка истраживања РО у саставу СОУР-а Технички факултети. Остали су институти самосталне радне организације.

Све су чланице Универзитета „Вељко Влаховић“.

Неки научни институти релативно су велики и развијени у односу на могућности Републике да им створи солидну материјалну базу и опште развојне претпоставке. Други су релативно мали, мада са повољном кадровском структуром, и прекривају широк домен научних истраживања.

Структура је научних организација у Црној Гори повољна, јер разноврсношћу омогућава истраживања из области: био-техничких, природно-математичких, биолошких, медицинских, већег броја друштвених и техничких наука. Таква структура научних организација, у значајној мјери, кореспондира са потребама Републике којој посебно одговара студиозно проучавање проблема из области чији се развој налази на основним правцима будућег развоја Црне Горе (пољопривреда, индустрија, туризам). Изнијета оцјена мора се кориговати због околности што се научне активности неравномјерно одвијају у оквиру самосталних научних организација.

Неки су научни институти (Пољопривредни, Историјски, Институт за биолошка и медицинска истраживања) развијени и са дужом традицијом научног стваралаштва. Настали су у вријеме када је третман научноистраживачког рада био другачији него данас. Посљедње двије институције споро се уклапају у реализацију принципа текуће и дугорочне научне политике, нарочито у погледу повзивања науке и удруженог рада; што је добрим дијелом условљено природом истраживања којима се оне баве.

С друге стране, научноистраживачке институције у саставу факултета (Институт за друштвено-економска истраживања и Институт за техничка истраживања) имају посебну функцију у научноистраживачком раду. Оне, упоредо са повезивањем науке, праксе и наставе, одговарају захтјевима удруженог рада и обезбјеђују највећи дио дохотка размјеном рада са разним корисницима интелектуалних услуга. У складу са таквом улогом све више се остварује принцип слободне размјене рада, јер резултати научних истраживања највише служе организацијама удруженог рада из привреде, нарочито неких области (индустрија, туризам, саобраћај, грађевинарство).

Програмска усмјереност самосталних научних института предређена је: основном дјелатношћу, профилом научног и стручног потенцијала, начином финансирања, степеном привредног и друштвеног развоја Републике, мијењањем схватања о потреби афирмисања науке као дјелатности од посебног значаја за развој друштва и превладавања ниског степена укупне развијености, потражњом за интелектуалним услугама и низом других околности.

Неки институти (Институт за био-медицинска истраживања, Историјски институт и дијелом Пољопривредни) бавили су се посљедњих петнаест година истраживањима која су у оквиру базичне научне области и која се финансирају преко Самоуправне интересне заједнице за научне дјелатности СР Црне Горе. Друга

два института (Институт за друштвено-економска истраживања и Институт за техничка истраживања) која су са мањом научно-истраживачком традицијом, поред рада у домену основне научне области који је кроз пројекте и теме финансиран преко СИЗ-а за научне дјелатности, СР Црне Горе, били су упућени на приоритетну сарадњу са привредом, те и обављање највећег броја истраживања за њихове потребе. И Пољопривредни институт значајан је број пројеката реализовао за потребе удруженог рада. Отуда је и број пројеката-тема тих института за потребе привреде био неупоредиво већи од броја који је финансирала Републичка СИЗ за научне дјелатности.

У раздобљу од 1970. до 1984. у склопу програма истраживања самосталних научних института, те програма СИЗ-а за научне дјелатности, рађено је на 445 тема и пројеката.⁵ Од тог броја, из области биотехничких наука Пољопривредни институт био је носилац 114 истраживања (25,6% свих пројеката-тема чију је израду финансирала СИЗ). У области природно-математичких наука Институт за биомедицинска истраживања реализовано је 53 пројекта-теме, или 11,9% укупног броја (Биолошки завод 19, Завод за експерименталну биологију и медицину 11 и Завод за биологију мора и оцеанографију 23 теме).

Друштвене науке по броју пројеката биле су на првом мјесту. Историјски институт, чији се научноистраживачки рад и одређене друге активности у цјелини финансирају преко СИЗ-а за научне дјелатности, добио је финансијску подршку за 173 пројекта-теме, што чини 39,8% укупног броја пројеката. Институт за друштвено-економска истраживања има 45 пројеката-тема или 10,1% свих тема самосталних института.

У области техничких наука Институт за техничка истраживања реализовао је 60 пројеката-тема (13,5% укупног броја).

Очигледно да је ријеч о доста великом броју пројеката-тема на којима је рађено у научним институтима у Републици. У односу на укупан број пројеката-тема у чијем финансирању учествује СИЗ за научне дјелатности СР Црне Горе, пројекти пет научних института чине око 92%. То потврђује претходно изнијету оцјену да су самостални научни институти у Црној Гори основни носиоци научноистраживачког рада у Републици.

Према различитој програмској усмјерености и значајном броју пројеката истраживања су бројна и обухватају разноврсна и одручја у склопу научних области.⁶

У биотехничким наукама значајна истраживања била су или су сада на приоритетним правцима развоја Републике. Истраживања Пољопривредног института претежно се одно-

⁵ Извор: документација СИЗ-а за научне дјелатности СРЦГ и појединих института. Све прорачуне урадио је аутор реферата.

⁶ Преглед носилаца пројеката и тема по научним областима, са подацима о финансирању по годинама, садржи се у документацији БИЛТЕНА бр. 2. СИЗ-а за научне дјелатности СРЦГ који је у припреми за штампу.

се директно на: производњу хране биљног и животињског поријекла. Вршена су првенствено за подручја базена Скадарског језера, Приморја а нека и за читаву Црну Гору.

У области природно-математичких наука, вршена су: биолошка и лимнолошка истраживања на Скадарском језеру, истраживања флоре и фауне, биолошка и друга истраживања на подручју других језера и неких ријека у Републици, антрополошка истраживања, истраживања флоре и фауне Јадранског мора, биолошка и еколошка истраживања у Јужном Јадрану и др.

Област друштвених наука заступљена је са два научна института са различитом тематском усмјереношћу.

У Историјском институту научно су обрађени и обрађују се поједини периоди наше прошлости. Посебан нагласак био је на истраживањима из домена историје Црне Горе XIX и XX вијека, револуционарног покрета, НОБ-а и историје СК Црне Горе, културне и привредне историјске ретроперективе и одређених других подручја савремене историје. У посљедње вријеме истраживања се усмјеравају и на период социјалистичке изградње и старију црногорску прошлост (средњи вијек).

У Институту за друштвено-економска истраживања предмет истраживања биле су савремене теме из: привредног развоја Републике, привредног и политичког система Црне Горе и Југославије, демографије, делегатског система, економике, система и политике расподјеле националног дохотка, запослености и запошљавања, производних могућности Црне Горе. ИДЕИ је остварио и значајан програм научних истраживања путем непосредне размјене рада са привредом, друштвеним дјелатностима, друштвено-политичким организацијама, државним и другим органима, организацијама и заједницама. Рађени су: базне студије за израду планова друштвено-економског развоја општина и Републике, ревизије генералних урбанистичких планова, израду Просторног плана Црне Горе, секторски развој привреде и друштвених дјелатности, предлози за доношење инвестиционих и других одлука на нивоу ДПЗ и радне организације, експертне оцјене, консултантске услуге и друго.

У домену техничких наука истраживања се могу распоредити у оквиру тематских цјелина: технолошка унапређења у области производње и прераде у црној и обојеној металургији; проблеми из области енергетике, електро и машинске индустрије; информациони системи, рачунарска техника, стратегија технолошког развоја Републике и др.

Као и ИДЕИ Институт за техничка истраживања радио је и на бројним темама и пројектима за потребе привреде и друштвено-политичких заједница (могућности гасификације у Црној Гори; коришћење отпадних топлих вода, као извор нове енергије; издвајања ријетких елемената из отпадних материјала у индустријским процесима; израда и контрола пројектне документа-

ције; техничка контрола изведених радова на инвестиционим објектима; давање свих услуга ООУР-има из области заштите на раду, експертизе, консултантске услуге) .

Приказ основне тематске усмјерености самосталних научних института илустрије бројност и разноврсност научних и стручних садржаја који се остварују кроз научни и стручни рад.

Најзначајнија истраживања три самостална института (Пољопривредног, Института за друштвено-економска истраживања и Института за техничка истраживања) у претходном периоду и сада везана су за основне правце дугорочног друштвено-економског развоја Републике. Због тога су неки пројекти, насловно и садржајно везани за комплекс производње хране, енергије и сировина, добили предност приликом прихватања у СИЗ-у СР Црне Горе за научне дјелатности.

Посебно истичемо сљедеће:

Пољопривредни институт координира и ради на „Макропројекту II“ (Производња хране у брдско-планинском подручју) и „Карактеристикама и капацитетима приобалног појаса Црногорског приморја са аспекта валоризације и заштите“. На другом макро пројекту ради више научних и стручних организација.

Институт за техничка истраживања и Институт за друштвено-економска истраживања реализују два посебна макро пројекта у чијем финансирању учествује Републичка СИЗ за научне дјелатности („Могућности и стратегија технолошког развоја Црне Горе“ и „Производне могућности Црне Горе“).

Институт за биомедицинска истраживања реализује велики пројекат „Могућности развоја аквакултуре на Скадарском језеру“.

Свих пет пројеката је у току и окупљају значајан број уско специјализованих научних радника, који кроз фазни рад на пројектима и појединим темама, треба да понуде конкретна рјешења за остваривање циљева и задатака будућег развоја Републике.

Поред наведеног, реализована су и нека интердисциплинарна истраживања.

Она су нарочито заступљена посљедњих година када је учињен и значајан подухват ради окупљавања научних пројеката и окупљања више институција и кадра на одређеним истраживањима.

Неки самостални научни институти одиграли су посебну улогу у развоју науке и њеној примјени последице катастрофалног априлског земљотреса 1979. Пољопривредни институт, Институт за био-медицинска истраживања и Институт за друштвено-економска истраживања раде неке интердисциплинарне пројекте (којима рок израде сада истиче) за чије је финансирање највише средстава опередијелено из Републичког фонда за отклањање посљедица катастрофалног земљотреса и из иностраних извора. Поред тога, Институт за друштвено-економска истраживања и Институт за техничка истраживања радили су највећи број пројеката за радне

организације и друштвено-политичке заједнице са подручја погођеног катастрофалним земљотресом.⁷

Нека истраживања (Привредни систем, Концепција дугорочног развоја Југославије, Делегатски систем, Уу комуна) дугорочно се врше преко Конзорција економских института Југолавије, а носилац је пројеката у Црној Гори Институт за друштвено-економска истраживања. Ти пројекти, као и одређени број из других научних области (нарочито биотехничких), раде се у склопу дугорочног програма научних истраживања Савјета Самоуправних интересних заједница Југославије. Они су третирани као Р/П (републичко-покрајински) пројекти, а реализују се на принципу заједништва института из свих република и покрајина. Број Р/П пројеката није велик, и у њима су заступљена истраживања само из неких научних области.

Ангажовање самосталних научних института на међународним пројектима добија све више на значају. Посљедњих година, а нарочито последице катастрофалног земљотреса, повећан је број уговорених међународних пројеката и проширен број облика сарадње и иностраних институција које учествују у финансирању појединих пројеката и тема.

Од прошле године посебно је развијена југословенско-америчка сарадња у оквиру које је и прихваћен један број нових пројеката — фундаменталних и примијењених истраживања из биолошких и биотехничких наука, а чији су носиоци: Биолошки завод, Завод за биологију мора и Пољопривредни институт.

Очито да самостални научни институти у Црној Гори, нарочито неки, врше значајна истраживања од ширег друштвеног интереса и остварују одређену међународну сарадњу.

У структури укупних истраживања самосталних научних института највише је пројеката из развојних и примијењених истраживања којима се баве три научна института. Фундаменталним истраживањима бави се само Институт за биолошка и медицинска истраживања.

Научноистраживачки потенцијал и остварени резултати

Научноистраживачки потенцијал самосталних научних института у Црној Гори приказане се преко најбитнијих показатеља: институционална мрежа, кадар, финансијска улагања и остало.⁸

О мрежи научних организација претходно смо говорили. Овдје истичемо да су научни институти завршили око 90% свих пројеката који су финансирани или суфинансирани из средстава СИЗ-а за научне дјелатности СР Црне Горе. Завршени су готово сви пројекти који се раде за потребе удруженог рада, ДПЗ и друге кориснике; публиковани су значајни резултати истражи-

⁷Ибид фуснота 5.

⁸ Ибид.

вања у монографијама, зборницима, периодичним издањима и др. Неки су резултати истраживања нашли значајну примјену у пракси.

Кадар у свим институтима представља производну полу-гу науке у ужем смислу.

До оснивања самосталних научних института и првих високошколских институција у Црној Гори, значајан број научника ишао је у научно-развојне центре широм земље, гдје су постојали услови за њихово оспособљавање, стваралаштво и афирмацију на научном плану. Покретљивост стваралаца смањена је употпуњавањем мреже научноистраживачких институција у Републици.

Кадровски потенцијал у самосталним научноистраживачким институтима стваран је постепено. Знатан дио афирмисаног кадра из привреде и државне управе одређивао се за научни рад, који је, заједно са кадром у најстаријим институцијама, у каснијој фази, окупљао око себе и научни подмладак.

У сталном порасту су број научних радника и укупан број запослених у самосталним научноистраживачким организацијама; проценат самосталних истраживача у укупном броју истраживача, број истраживача на 1 000 запослених, број истраживача на 10 000 становника, број Full-time истраживача.

Са порастом научног кадра стално је побољшавана квалификациона структура научних радника. Сада у самосталним институтима раде 33 доктора наука (8 у Пољопривредном, 7 у Био-медицинском, 8 у Историјском, 6 у Институту за друштвено-економска истраживања и 4 у Институту за техничка истраживања); 23 магистра, 85 запослених са високом спремом и 255 укупно запослених. У укупном броју запослених доктора и магистара има 21,9%. У односу на стање прије десет година број доктора наука је удвостручен, док је пораст броја магистара много већи.

Квалификациона структура кадра неких самосталних научних института нагиње профилима средњих и нижих научних звања. Значајно је заступљен и кадар са стручним звањима. И даље је релативно мало учешће кадра са највећим научним звањем (виши научни сарадник и научни савјетник).

Неповољна је старосна структура научних радника. Код самосталних истраживача мијења се у корист истраживача са дужином радним искуством, тако да је још увијек мала заступљеност научног подмлатка. Ни полна структура не задовољава. (У свих пет института сада има свега три жене доктора наука).

Постојећи научни кадар неравномјерно је распоређен по институцијама и појединим областима истраживања.

И поред сталног побољшавања кадровског потенцијала самосталних научних института, и даље је мали број научних радника у односу на укупан број запослених и кадровске потребе појединих института.

Финансијска средства значајан су предуслов за развој научноистраживачког рада. Због ниског нивоа укупног развоја Републике, финансирање научноистраживачког рада било је специфично.

Неке научноистраживачке организације раније су финансиране искључиво из буџета, а од 1974. неке 100% из средстава СИЗ-а за научне дјелатности СР Црне Горе (Историјски институт и Институт за био-медицинска истраживања) а остале дјелатности из средстава СИЗ-а (од 5% до 50% износи то учешће у њиховом укупном прихода), средстава формираних слободном размјеном рада и из допунских извора.

Мада се средства Републичког СИЗ-а за научне дјелатности стално повећавају, укупна средства за науку у Црној Гори мала су и њихово релативно учешће у националном доходу опада. Та околност представља лимитирајући фактор научних института, нарочито оних којима су средства тог СИЗ-а једини или значајнији извор прихода.

У периоду од 1974. године, тј. за посљедњу деценију, укупна средства СИЗ-а за научне институте износила су 296 628 000 д. колико у другим републикама износи финансирање једног или два макропројекта. Највећи дио укупних средстава (240 480 000, или 81,1%) усмјераван је на пројекте и теме. Остала средства распоређена су: за издавачку дјелатност — партиципација у штампарским трошковима (12 323 000 или 4,2%); за усавршавање кадра (помоћ за израду докторских дисертација и магистарских теза, студијске боравке у иностранству и учешће на научним скуповима (6 465 000, или 2,1%); за набавку опреме и станове (31 924 000 или 10,8%) и за остале намјене (5 427 000, или 1,8% кумулатива средстава).

Расподјела средстава Републичког СИЗ-а за научне дјелатности по научним институцијама и областима није била равномјерна.

Од укупних средстава највише је додијељено Пољопривредном институту (9 885 800 или 33,3%) и Институту за биомедицинска истраживања (88 952 000 или 30,0%), а затим Историјском институту (57 011 000, или 19,2%). Институт за техничка истраживања добио је 26 398 000, или 8,9%. Институт за друштвено-економска истраживања добио је најмање од свих научних института (25 409 000, или 8,6% кумулатива средстава научних института).⁹

Про средстава добијених од СИЗ-а за научне дјелатности СР Црне Горе самостални институти користили су за рад на пројектима (Пољопривредни институт 87 106 000, или 88,1%; Институт за биомедицинска истраживања 72 995 000 или 82,1%; Историјски институт 34 792 000 или 61,0%; Институт за друштвено-економска истраживања 22 497 000, или 88,6%, и Институт за техничка истраживања 23 098 000, или 87,5%).

⁹ Научни потенцијал одређеног друштва у основи обухвата шест основних елемената: институционалну мрежу (мрежу научних организација), кадар, финансијска улагања, опрему, научну инфраструктуру, производне мо-

Средства добијена за рад на пројектима и темама нијесу била довољна за обим научних истраживања, тако да се у неким научним институтима редуцирао програм неких истраживања, прекорачују се рокови и степен готовости пројеката мањи је од предвиђеног.

На другом су мјесту издвајања за опрему и станове. Средства за те намјене у укупним средствима института крећу се од 3,4% (Институт за друштвено-економска истраживања) до 13,9% (Институт за био-медицинска истраживања). У осталим институтима учешће је било: 81,1% — Пољопривредни институт, 11,1% — Институт за техничка истраживања, 13,7% Историјски институт.

За издавачку дјелатност давања су била скромна. Посебан напор у том погледу учинили су институти из друштвених наука, који су знатнија средства издвајали за штампање својих радова. Историјски институт издвојио је 14,2%, а ИДЕИ 5,4%. Остали институти знатно мање (Пољопривредни институт 1,5%, Институт за био-медицинска истраживања 1,4% и ИТИ 0,2%). Пошто је ријеч о веома скромним средствима СИЗ-а институти чија је научна продукција била већа (из друштвених наука) обезбјеђивали су учешће у финансирању издања и из других извора.

Остале активности научних института односиле су се на рјешавање и стварање значајних могућности за организовање научноистраживачког рада и рјешавање у ходу неких кадровских проблема и др. Подржавне су скромним средствима Републичког СИЗ-а за научне дјелатности.

Учешће средстава за усавршавање кадра и учешће на научним скуповима износи 1,2% (ИТИ) до 4,2% (Историјски институт). За остало издвајана су само симболична средства (од 0,6% у ИДЕИ до 6,9% у Историјском институту).

Приказана структура средстава научних института показује да се ради о скромним износима који су издвајани из средстава СИЗ-а за научне дјелатности СР Црне Горе у односу на стварне потребе.¹⁰ Она су у већем броју института била само учешће са одређеном намјеном (штампање издања, рјешавање стамбених питања истраживача и научних радника, набавка опреме и друго).

гућности индустрије научне опреме. Види: Знаност у Југославији: Институт за друштвена истраживања Свеучилишта у Загребу, Загреб 1981. и студију др Милице Костић Развој друштвених дјелатности до 2000. године (дио о науци), Институт за друштвено-економска истраживања — Економски факултет, Титоград, 1984.

⁹ Извор: Документација СИЗ-а за научне дјелатности СР Црне Горе. Обрада аутора: види преглед 1. у прилогу.

¹⁰ Само последње двије године, према пријавама на Конкурс СИЗ-а укупно захтијевана средства самосталних научних института била су већа три пута од укупних средстава за науку која се распоређују за те сврхе.

Закључна разматрања и правци даљег развоја

Досадашњи развој и садашње стање у научноистраживачком раду самосталних научних института у Црној Гори показују значајни напредак у погледу основних научних потенцијала, самоуправног организовања научних институција и резултата научноистраживачког и стручног рада.

Научни институти посљедњих десет година прекривали су најзначајнија подручја научних истраживања у области биотехничких, природно-математичких, медицинских, друштвених и техничких наука. Научним и стручним радом на пројектима и темама, консултантском дјелатношћу и другим облицима рада, одређеном научном продукцијом (нарочито у друштвеним наукама), као и учешћем на научним скуповима, ове су институције кроз свој сопствени развој значајно допринијеле афирмацији науке у Црној Гори, економском развоју појединих комплекса привреде, друштвене наградње и укупном друштвеном развоју Републике.

Повећање научног кадра, стално побољшавање квалификационе структуре запослених у научним институцијама и осталим носиоцима одређених облика научног рада (факултети, новоформирани институти, развојни центри у привреди), побољшање техничке опремљености и материјалне основе научног рада није практично динамичан друштвено-економски развој Републике. Евидентан је раскорак са друштвеним потребама и, посебно, улогом коју наука треба да има у нашем друштву.

Према репрезентативним, изведеним показатељима развоја научноистраживачког рада, ниво развоја науке у самосталним научним институцима и у Црној Гори заостаје за југословенским просјеком.¹¹

Наслијеђено стање у науци и релативно низак ниво материјалног развоја Црне Горе, на једној, као и потреба промјене односа друштва према науци и односа у самој науци, на другој страни, намећу потребу третирања науке као производне снаге друштва и чиниоца развоја.

Признање већег друштвеног значаја науке и побољшање материјалног положаја у друштву, као и њен убрзани развој, намеће се као друштвена потреба ради значајних функција и улоге науке у друштву и, посебно, већег доприноса остваривању Дугорочног програма економске стабилизације, материјалном и друштвеном развоју Републике.

Динамичан развој Републике и Федерације и сложена економска ситуација захтијевају неке промјене у научноистраживачком раду самосталних института и науци у цјелини. Научни институти треба да кроз понуђена рјешења знатно више него до сада подстичу развој привредне активности и помогну у тражењу излаза из садашње економске кризе. Да би се од њих могло очекивати

¹¹ Детаљније види у студији др Милице Костић, оп. цит.

дјеловање у таквој улози, неопходно је да се измијени однос друштва према науци као друштвеној дјелатности од посебног друштвено-економског интереса. Убудуће треба поћи од опредјељења друштвено-економског карактера и садржине рада у науци као производној снази, а не од третмана науке као области друштвене потрошње.

Основе научне политике у Црној Гори за текући период полазе од таквог прилаза и третмана науке. Убудуће је нужан селективан и рестриктиван приступ избору истраживања, тј. оријентација на крупне истраживачке програме и пројекте које ће утврдити Програмски савјети као научно-стручно тијело Скупштинe СИЗ-а, која ће их верификовати. Њих треба приоритетно да реализују научни институти као истраживања од интереса за читаву Републику и шире, јер представљају ударни правац — циљна истраживања развоја науке и развоја друштва на бази резултата науке.

Програмска усмјереност три самостална научна институти (Пољопривредног институти, Институти за друштвено-економска истраживања и Институти за техничка истраживања) и даље треба да буде на истраживања подручја која су на приоритетним правцима друштвено-економског развоја Црне Горе. У наредном средњорочном периоду доминираће истраживања из комплекса производње хране, енергије, сировина и друштвено-економског и социјалног развоја Републике.

Поред истраживања из биотехничких, економских и техничких наука, самостални научни институти убудуће ће обављати научно-истраживачки рад и из области: историје, демографије, социологије, филозофије, медицине, биологије и других подручја.

Кроз крупне пројекте самосталних институти треба да се обједине научни потенцијал и облици истраживања, унаприједи организованоно научног рада и да се наука стави у службу економског и социјалног развоја Црне Горе. Такви пројекти треба да буду битне полуге развоја друштвено-економских и самоуправних односа у науци. Неопходно је да се остварују на самоуправни начин у слободној размјени рада, у оквиру различитих облика сарадње — не само преко СИЗ-а СР Црне Горе за научне дјелатности него и у односима непосредног удруживања рада и средстава, као и заједничког остваривања дохотка.

Ово све претпоставља да убудуће треба обезбиједити повољније материјалне услове за развој научноистраживачких институти и науке у цјелини, тј. да се издвајају знатно већа финансијска средства из националног дохотка за научноистраживачки рад.

Изнијета полазишта и акценте у погледу циљева, задатака и правца истраживања треба имати у виду при утврђивању програма за наредни период.

Планирање научноистраживачког рада у самосталним научним институтима треба да буде правовремено и цјеловито. Пред ове институције као и остале носиоце планирања, стоји посебна

обавеза у вези са израдом годишњих планова и средњорочног плана за период од 1986. до 1990. у условима економске стабилизације. Ту је истовремено и могућност да се у погледу будућег развоја изврши строги избор и одреде приоритети истраживања по научним областима и у оквиру области.

Израда средњорочних планова научноистраживачког рада самосталних научних института треба значајно да помогне раду програмских савјета СИЗ-а за научне дјелатности и изради Програма развоја научне дјелатности у Црној Гори од 1986. до 1990. и 2000. године.

СРЕДСТВА СИЗ-а ЗА НАУЧНЕ ДЈЕЛАТНОСТИ СР ЦРНЕ ГОРЕ
ДОДИЈЕЉЕЊА САМОСТАЛНИМ НАУЧНИМ ИНСТИТУТИМА У
ПЕРИОДУ ОД 1974—1984.¹³
у 000 динара

Институти	Пројекти		Издавачка дјелатност		Кадрови и научни скупови		Опрема и станови		Остало		Укупно	
	износ	%	износ	%	износ	%	износ	%	износ	%	износ	%
1. Биотехничке науке												
— Пољопривредни институт Титоград	87.106	88,1	1.568	1,5	1.731	1,8	7.953	8,1	500	0,5	98.858	33,3
2. Природно-магематичке												
— Институт за биомед. истраживања — Титоград	72.995	82,1	1.245	1,4	1.542	1,7	12.359	13,9	810	0,9	88.952	30,0
а) Завод за биологију мора и оцсаногр. — Котор	27.021	77,8	965	2,3	1.029	3,0	5.257	15,1	560	1,3	34.732	
б) Завод за експеримент. биол. и мед. — Котор	18.974	86,0	—	—	333	1,5	2.402	10,9	350	1,6	22.059	
ц) Биолошки завод — Котор	27.000	84,0	280	0,9	180	0,6	4.700	14,6	—	—	32.161	
3. Друштвене науке												
— Историјски институт — Титоград	34.792	61,0	8.070	14,2	2.370	4,2	7.812	13,7	3.987	6,9	57.011	19,2
— Институт за друштвено- економ. истр. — Титоград	22.497	88,6	1.380	5,4	512	2,0	870	3,4	150	0,6	25.409	8,6
4. Институт за техничка ис- траживања — Титоград	23.098	87,5	60	0,2	310	1,2	2.930	11,1	—	—	26.398	8,9
УКУПНО:	240.488	81,1	12.323	4,2	6.465	2,1	31.924	10,8	5.427	1,8	296.628	100

¹³ Извор: Документација СИЗ-а за научне дјелатности СР Црне Горе.
Све прорачуне урадио је аутор реферата.